

Güncel Ebelik Çalışmaları

Editör

Fatma Deniz SAYINER

© Copyright 2019

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN

978-605-258-579-5

Kitap Adı

Güncel Ebelik Çalışmaları

Editör

Fatma Deniz SAYINER

Yayın Koordinatörü

Yasin Dilmen

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No

25465

Baskı ve Cilt

Bizim Dijital Matbaa

Bisac Code

MED033000

DOI

10.37609/akya.577

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A

Yenişehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖNSÖZ

Akademisyen Yayınevi yöneticileri, yaklaşık 30 yıllık yayın tecrübesini, kendi tüzel kişiliklerine aktararak uzun zamandan beri, ticarî faaliyetlerini sürdürmektedir. Anılan süre içinde, başta sağlık ve sosyal bilimler, kültürel ve sanatsal konular dahil 1000 kitabı yayımlamanın gururu içindedir. Uluslararası yayınevi olmanın alt yapısını tamamlayan Akademisyen, Türkçe ve yabancı dillerde yayın yapmanın yanında, küresel bir marka yaratmanın peşindedir.

Bilimsel ve düşünsel çalışmaların kalıcı belgeleri sayılan kitaplar, bilgi kayıt ortamı olarak yüzlerce yılın tanıklarındır. Matbaanın icadıyla varoluşunu sağlam temellere oturtan kitabın geleceği, her ne kadar yeni buluşların yörüngesine taşınmış olsa da, daha uzun süre hayatımızda yer edineceği muhakkaktır.

Akademisyen Yayınevi, kendi adını taşıyan “**Bilimsel Araştırmalar Kitabı**” serisiyle Türkçe ve İngilizce olarak, uluslararası nitelik ve nicelikte, kitap yayımlama sürecini başlatmış bulunmaktadır. Her yıl Mart ve Eylül aylarında gerçekleşecek olan yayımlama süreci, tematik alt başlıklarla devam edecektir. Bu süreci destekleyen tüm hocalarımıza ve arka planda yer alan herkese teşekkür borçluyuz.

Akademisyen Yayınevi A.Ş.

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1	Diabetik Anne Bebeği ve Ebelik Bakımı.....	1
	<i>Elif DAĐLI</i>	
Bölüm 2	Doğum Ağrısının Yönetiminde Klasik Ayak Masajının Kullanımı	11
	<i>Yasemin ŞANLI</i>	
Bölüm 3	Engorjmanda Lahana Yaprakının Yeri.....	37
	<i>Özlem AKGÜN</i> <i>Gülbahtiyar DEMİREL</i>	
Bölüm 4	Kadın Sağlık Okuryazarlığını Geliştirmenin Nedeni Niçini Nasılı ve Ebenin Rolü.....	47
	<i>Filiz ASLANTEKİN ÖZÇOBAN</i>	
Bölüm 5	Yenidoğan Sarılığı ve Ebelik Bakımı	79
	<i>Elif DAĐLI</i>	

Bölüm 1

DIABETİK ANNE BEBEĞİ ve EBELİK BAKIMI

Elif DAĞLI¹

GİRİŞ

Diabetes Mellitus (DM), insülin hormonu yetersizliği sonucunda karbonhidrat metabolizasyonunda sorunlara neden olan kronik metabolik bir hastalıktır ⁽¹⁾. DM, annede ve fetüste ciddi komplikasyonlar oluşturmasından dolayı gebelikte dikkatle izlenmesi gereken bir hastalıktır. Obezitenin artmasıyla birlikte DM prevalansı dünya genelinde artış göstermiştir ⁽²⁾. Uluslararası Diyabet Federasyonu (2017) verilerine göre, dünya genelinde 204 milyon kadının diyabetli olduğu ve 2045 yılına kadar 308 milyona çıkacağı tahmin edilmektedir. Diyabetli her 3 kadından 1'inin üreme çağında olduğu, bu kadınların %16,2'sinin gebeliğinde hiperglisemi yaşadığı ve hiperglisemi yaşayanların %85,1'i gestasyonel diyabetten kaynaklandığı bildirilmiştir. 7 doğumdan 1'inin ise gestasyonel diyabetten etkilendiği bildirilmiştir ⁽³⁾.

Gebelikte DM, pregestasyonel diyabet (PGDM) ve gestasyonel diyabet (GDM) olarak 2 grupta sınıflandırılır. PGDM gebelikten önce var olan diyabettir. Tanıda kilo kaybı, polidipsi, poliüri vardır. Açlık glikoz seviyesi 126 mg/dl'yi veya oral glikoz tolerans testi (OGTT) yapıldıktan 2. saat sonra glikoz seviyesi 200 mg/dl'yi aşmıştır ⁽⁴⁾. GDM ise gebelikte ilk trimesterde sağlıklı olup, ikinci ya da üçüncü trimesterde görülen glikoz intoleransdır ⁽⁵⁾.

¹ Öğr. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi Abdi Sütcü Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, elifarik90@gmail.com

KAYNAKÇA

1. Association AD. Classification and diagnosis of diabetes: standards of medical care in diabetes, 2018. *Diabetes Care*. 2018; 41 (Supplement 1): S13-27.
2. Powers AC. (2008). Diabetes Mellitus. In: Kasper DL, Fauci AS, Longo DL (eds.). *Harrison's Principles of Internal Medicine* (17th ed) . Chicago: McGraw-Hill,: 2275-2304.
3. International Diabetes Federation (IDF) Erişim Adresi: <https://www.idf.org/our-activities/care-prevention/gdm.html> Erişim Tarihi: 10.08.2019
4. Melamed N & Hod M. Perinatal mortality in pregestational diabetes. *International Journal of Gynecology and Obstetrics* 2009; 104:20-24.
5. ACOG. Gestational Diabetes Mellitus Practice Bulletin No: 190 *Obstetrics Gynecology*. 2018;131:e49-64.
6. Fraser R & Heller S. Gestational diabetes: Aetiology and management. *Obstetrics, Gynaecology and Reproductive Medicine* 2007; 17(12): 345-348.
7. Sağün M, Tosun M, Malatyaloğlu E, et al. Gestasyonel Diabet Taramasında 50 gr Oral Glikoz Testinin Etkinliği. *Türkiye Obstetri ve Jinekoloji Dergisi* 2008; 5(4): 258- 62.
8. Karagöl B., Karadağ N., Zenciroğlu A. ve ark.Yenidoğan Yoğun Bakımında Yedi Yıllık Diyabetik Anne Bebeği Deneyimi. *Çocuk Dergisi* 12(4):169-176, 2012
9. Ang C, Howe D, & Lumsden M., (2006). Diabetes. In: James DK., Steer PJ., Weiner CP, Gonik B. eds. 3rd ed. *High Risk Pregnancy Management Options*. Elsevier Saunders, p.986-1000.
10. Yıldırım Ş., İnce Z., Çoban A. ve ark. Diyabetik ve Diyabetik Olmayan Annelere Doğan Makrozomik Bebeklerde Neonatal Morbidite *Çocuk Dergisi* 2010;10(3):122-125.
11. Anuk İnce D, Takçı Ş, & Gümüşer R. Diyabetik Anne Bebeklerinin Yenidoğan Dönemi Sorunları, *Journal of Contemporary Medicine* 2014;4(3)
12. Arvas A. Diyabetik Anne Bebeği. *Perinatoloji Dergisi*, 1993; 1:122-127
13. TEMD (2017). *Diabetes mellitus ve komplikasyonlarının tanı, tedavi ve izlem klavuzu*. Ankara, Miki Matbaacılık.1-232.
14. Taşpınar B. (2006). *Pregestasyonel ve Gestasyonel Diabetes Mellitusda Takip-Tedavi Protokollerimiz ve Maternal-Perinatal Sonuçları*, Uzmanlık Tezi.
15. Demirören K, Koç H. & Yüksekaya HA. Diyabetik anne bebeğinde komplikasyonlar. *Genel Tıp Dergisi* 2003;13(3).
16. Olds SB, London ML, Ladewig PW, et al. *Maternal-Newborn Nursing & Women's Health Care* 8. Ed. 2004. ss:439-440
17. Çimen D. & Karaaslan S. Diyabetik anne bebeklerinde kalp işlevlerinin doku Doppler ekokardiyografi ile değerlendirilmesi, *Türk Pediatri Arşivi*, 2014; 49: 25-9

Güncel Ebelik Çalışmaları

18. MacDonald M. & Ramasethu J. Procedures in Neonatology. Endotracheal Intubation ss:241-254. USA, 2007
19. Kılıçarslan Törüner E. Erişim tarihi: 29.10.2014 Erişim adresi: [http://www.toruner.tk/index.php?option=com_content&view=article &id=18& Itemid=29](http://www.toruner.tk/index.php?option=com_content&view=article&id=18&Itemid=29).
20. Hockenberry MJ. & Wilson D. Esseentials Pediatric Nursing. 2006, 8.Ed. ss:299-300.
21. Singh K & Rastogi A. Gestational diabetes mellitus. Diabetes & Metabolic Syndrome: Clinical Research & Reviews. 2008: 227-234.
22. Pillitteri A. (2007). Maternal Child Health Nursing, 5. Ed. ss:791
23. Türkmen M., Aydoğdu A., Uygur Ö. ve ark. Diyabetik anne bebeklerinin yenidoğan dönemi sorunları. Türkiye Klinikleri, 2008, 17.
24. Hillier TA, Vesco KK, Whitlock EP, and fri. Screening for gestational diabetes mellitus, 2008. Erişim Tarihi: 25.07.2019. Erişim Adresi: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmedhealth/PMH0008169/>
25. Akarsu A, Çıtak Kurt AN, Kurt A. ve ark. Diyabetik anne bebeğinde klinik ve laboratuvar bulguları. Fırat Tıp Dergisi, 2008;13(3): 199-204.
26. Sağlam H, Köksal N. Tarım Ö. ve ark. Yenidoğan hipoglisemisinde hiperinsülinizmin yeri. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 2004; 30 (1) 31-35.
27. Karabayır N., Atalay C., Adal E. ve ark. Diyabetik Anne Çocuklarında Morbidite. JOPP Dergisi, 2011,3(3):139-146.

Bölüm 2

DOĞUM AĞRISININ YÖNETİMİNDE KLASİK AYAK MASAJININ KULLANIMI

Yasemin ŞANLI¹
İlkay GÜNGÖR SATILMIŞ²

GİRİŞ

Hem kadın hem de ailesi için doğum eylemi, hayatları boyunca yaşayabilecekleri en önemli deneyimlerinden biridir. Doğum ağrısı ise; bilinen ve tanımlanan en şiddetli akut ağrı kaynaklarından olup özellikle primigravidalar için doğum ve uterin kontraksiyonlar karşılaştıkları en şiddetli ağrı kaynağıdır (Şahin 2006; Kömürcü 2014).

Doğum ağrısından korkan bazı kadınlar sezaryenle doğumu tercih etmeye yönelebilmektedir. Bu durum ise ülkemizdeki sezaryenle doğum oranlarının artmasına yol açmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) sezaryen oranlarının %15'i aşmamasını uygun görürken ülkemizdeki sezaryenle doğum oranları (%51,1) gittikçe yükselmektedir (Serçekuş 2011; TNSA 2014).

Doğum ağrısı ile başa çıkmada ise giderek yaygınlaşan non-farmakolojik ağrı kontrol yöntemlerinin uygulama kolaylığı, düşük maliyeti, olumsuz etkilerinin az ya da hiç olmaması en önemli avantajlarıdır. Kadının aktif olarak eyleme katılabilmesi ve çevresindeki destek kişilerin de bu sürece katılmasına olanak

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, yasminalya.09@gmail.com

² Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi, igungor@istanbul.edu.tr

ve psikolojik durumunu da yakından izleyerek destek sağlamalı, ağrısı ile baş etmesine nonfarmakolojik yöntemlerle yardımcı olmalıdır (Akın ve Karaca Saydam 2017).

SONUÇ

Travay sürecinde kadına uygulanacak ayak masajı, ebeinin/hemşirenin doğum yapan kadına yapabileceği en büyük yardımdır. Ayak masajı ağrıyla hafifletmenin yanında kadının izole edilmiş olma duygusunu da ortadan kaldıracaktır. Ayrıca masajı yapan kişi için de terapötik etkisi vardır. Masaj yapılması kadın için huzur verici ve rahatlatıcı bir etkinliktir (Ergin ve Kömürcü 2009) Doğum eylemi, tıbbi müdahaleler ile bozulan doğal bir süreç olduğundan ayak masajı, doğumda ağrı kontrolünü ve kadının konforunu arttırmak için ideal bir nonfarmakolojik yöntem olarak ebeler/hemşireler tarafından rahatlıkla uygulanabilir. Ayrıca ilaçsız bir yöntemdir, anne ve fetüse zararlı hiçbir yan etkisi yoktur, kolaylıkla öğrenilebilir ve öğretilir, pahalı bir yöntem değildir, rahatsız edici değildir, doğum eylemine karşı kadındaki korku, anksiyete ve stresin azaltılmasında, cesaret ve katılımın artırılmasında etkilidir. Bunların yanında kadının doğum eylemine karşı pozitif duygular tecrübe etmesine yardımcı olur (Lowe 2002, Avcıbay ve Alan 2011, Gönenç ve Terzioğlu 2012, Rooks 2012, Gallo ve ark. 2013, Erdogan, Yanikkerem ve Goker, 2017, Çalık ve Kömürcü 2014, Tektaş ve ark. 2017).

KAYNAKÇA

1. Şahin, Ş. (2006). Ağrısız Doğum ve Sezaryende Anestezi, Şahin Ş. (Ed). Owen MD, İstanbul: Nobel&GüneşTıp Kitabevi.
2. Kömürcü, N. (2014). Doğum Ağrısı ve Yönetimi, (2. Baskı), İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
3. Serçekuş, P. (2011). Doğum korkusuna müdahale: Hypnobirthing. TAF Preventive Medicine Bulletin, 10: 239-242.
4. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (2014) Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Ankara; 150.

Güncel Ebelik Çalışmaları

5. Arslan, H., Karahan, N., Çam, Ç. (2008). Ebeliğin doğası ve doğum şekli üzerine etkisi, Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, 1(2): 54-59.
6. Avcıbay, B., Alan, S. (2011). Doğum ağrısı kontrolünde nonfarmakolojik yöntemler, Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 4: 18-24.
7. Taşçı, S., Sevil, Ü. (2007). Doğum ağrısına yönelik farmakolojik olmayan yaklaşımlar, Genel Tıp Dergisi,17(3):181-186.
8. Gönenç, İM., Terzioğlu, F. (2012). Doğum ağrısının yönetiminde kullanılan masaj ve akupressürün gebelerin anksiyete düzeyine etkisi, Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi,1(3): 129-143.
9. Yıldırım, G., Şahin NH. (2003). Doğum ağrısının kontrolünde hemşirelik yaklaşımı, C. Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 7(1): 14-20.
10. Field, T., Hernandez, R., Taylor, S., Quintino, O., Burman, I. (1997). Labor pain is reduced by massage therapy. Journal of Psychosomatic Obstetric & Gynaecology,18(4): 286-291.
11. Nesheim, B., Kinge, R., Berg, B., Alfredsson, B., Allgot, E., Hove, E. ve ark. (2003). Acupuncture during labor can reduce the use of meperidine a controlled clinical study. Clin J Pain; 9:187-1.
12. Moyer, CA., Rounds, J., Hannum, JW. (2004). A meta-analysis of massage therapy. Research Psychological Bulletin,130(1): 3-18.
13. Khodakarami, N., Safarzadeh, A., Fathizadeh, N. (2005). Effect of massage therapy on pain severity and labor of primipara women. Iranian Journal of Nursing and Midwifery Research, 10(3).
14. Chang, MY., Chen, CH., Huang, KF. (2006). A comparison of massage effects on labor pain using the mcgill pain questionnaire. Journal of Nursing Research,14(3): 190-197.
15. Smith, CA., Levett, KM., Collins, CT., Jones, L. (2006). Massage, reflexology and other manual methods for pain management in labour (review), The Cochrane Collaboration and published in The Cochrane Library; 2: 1-20.
16. Karami, NK., Safarzadeh, A., Fathizadeh, N. (2007) Effect of massage therapy on severity of pain and outcome of labor in primipara,Iranian Journal Of Nursing and Midwifery Research;12(1): 6-9.
17. Çoban, A., Şirin, A. (2009). Alt ekstremitelerde fizyolojik ödemi olan gebelere 5 gün süre ile uygulanan ayak masajının ödem derecesi, ağrı, yorgunluk ve uykusuzluk üzerine etkisi, Genel Tıp Dergisi, 19(2): 51-56.
18. Elhaleem, S., Ramadan, A., El Kader, A., Taha S. (2013). Effect of foot massage on relieving mother's post cesarean section incisional pain, JIARM, 1(7): 202-213.
19. Smith, CA., Levett, KM., Collins, CT., Jones, L. (2012). Massage, reflexology and other manual methods for pain management in labour. Cochrane Database Sistemic Review. 15(2). doi:10.1002/14651858.CD009290.pub2.
20. Ertem, G., Sevil, Ü. (2005). Doğum Ağrısı ve Hemşirelik Yaklaşımı. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 8(2): 117-122.

21. Rooks, PJ. (2012). Labor pain management other than neuraxial: what do we know and where do we go next? *BIRTH*, 39(4): 318-322.
22. www.sağlık.gov.tr / Anne Dostu Hastane, Erişim tarihi: 01.11.2017.
23. Gayeski, ME., Brüggemann, OM., Monticelli, M., Santos, EKA. (2015). Application of nonpharmacologic methods to relieve pain during labor: the point of view of primiparous women, *Pain Management Nursing*, 16(3): 273-284.
24. Wong, CA. (2009). Advances in labor analgesia, *International Journal of Women's Health*, 1:139-154.
25. Sehtatie, F., Mirgafourvand, M., Niri, ZV. (2015). The effect of non-pharmaceutical methods of labor pain relief on mothers' postpartum depression: a randomized controlled trial, *International Journal of Women's Health and Reproduction Sciences*, 3(1): 48-55.
26. Dolation, M., Hasanpour, A., Montazeri, SH., Heshmat, R., Alavi Majd, H. (2011). The effect of reflexology on pain intensity and duration of labor on primiparas, *Iranian Red Crescent Medical Journal*, 13: 475-79.
27. Arendt, KW., Tessmer-Tuck, JA. (2013). Nonpharmacologic labor analgesia, *Clinics in Perinatology*, 40: 351-371.
28. World Health Organization. (1996). Care in normal birth: A practical guide. <http://www.who.int/reproductive-health/publications/> Erişim tarihi: 01.08.2019.
29. Rathfisch, G. (2012) *Doğal Doğum Felsefesi*, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
30. Yazgan, E. (2014). *Doğumhane Ortamı ve Koşullarının Doğum Ağrısı, Annenin Doğum Eyleminden Memnuniyeti ve Anne-Bebek Bağlanması Üzerine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
31. Dağlar, G., Aydemir, N. (2011). Vajinal doğum ağrısının azaltılmasına yönelik nonfarmakolojik ebelik bakım uygulamaları, *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi(STED)*, 20(1): 1-6.
32. Gül, A., Eti Aslan, F. (2012). Ağrı kontrolüne kanıt temelli yaklaşım; masaj ve aromaterapi, *Türkiye Klinikleri J Nurs Sci*,4(1): 30-6.
33. Janssen, P., Shroff, F., Jaspar, P. (2012). Massage therapy and labor outcomes: a randomized controlled trial, *International Journal of Therapeutic Massage and Bodywork*, 5(4):15-20.
34. Taghinejad, H., Delpisheh, A., Suhrabi, Z. (2010). Comparison between massage and music therapies to relieve the severity of labor pain, *Women's Health*, 6(3): 377-381.
35. Kahve, E. (2008). *Kemoterapi Uygulanan Hastalarda Masaj Uygulamasının Yorgunluk ve Anksiyete Düzeyine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
36. Yüksel, İ. (2013). *Masaj Teknikleri*, 3. Baskı, Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
37. Değirmen, N., Özerdoğan, N. (2009). Ameliyat sonrası ağrıda el ve ayak masajı, *İ.Ü.F.N.Hem. Derg.* 17(2): 133-136.
38. Jones, L., Othman, M., Dowswell, T., Alfirevic, Z., Gates, S., Newburn, M., Jordan, S., Lavender, T., Neilson, JP. (2012). Pain management for women

- in labour: an overview of systematic reviews, *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 3: 3-11. CD009234.DOI: 10.1002/14651858.CD009234.pub2.
39. Gallo, SBR., Santana, LS., Ferreira, JHJ., Marcolin, AC., Neto, OBP., Duarte, G., Quintana, SM. (2013). Massage reduced severity of pain during labour: a randomised trial, *Journal of Physiotherapy*, 59: 109-116.
  40. Field, T. (2010). Pregnancy and labor massage, *Expert Rev Obstet Gynecol.*; 5(2): 177-181. doi:10.1586/eog.10.12.
  41. Erdogan, SU., Yanikkerem, E., Goker, A. (2017). Effects of low back massage on perceived birth pain and satisfaction, *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 28: 169-175.
  42. Yılar, Z. (2014). Ayak Refleksolojisinin Doğum Ağrısına ve Doğum Eyleminin Süresine Etkisi, *Doktora Tezi, Erzurum*.
  43. Hosseini, E., Asadi, N., Zareei, F. (2013). Effect of massage therapy on labor progress and plasma levels of cortisol in the active stage of first labor, *Zahedan Journal of Research in Medical Sciences*; 15(9): 35-38.
  44. MEGEP (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi) (2007). *Vücut Masajı, Ankara*; 31-38.
  45. Maif, JS., Nsarr, GG., Eriel, Kl. (2014). A study on the impact of foot and hand massage on postoperative pain and sedative drug use in cardiac surgery patients, *African Journal of Surgery*, 1(4): 028-031.
  46. Kaur, S., Lobo, DJ., Latha, T. (2013). Effectiveness of hand-foot massage on the post operative pain among open heart surgery patients: a randomised control trial, *Annual Worldwide Nursing Conference*, doi: 10.5176/2315-4330_WNC13.12.
  47. Çoban, A. (2007). Gebeliğin Son Döneminde Ayak ve Ayak Bileğinde Görülen Fizyolojik Ödemin Azaltılmasında Ayak Masajının Etkisi, *Doktora Tezi, İzmir*.
  49. Abdelaziz, SHH., Mohammed, HE. (2014). Effect of foot massage on postoperative pain and vital signs in breast cancer patient, *Journal of Nursing Education and Practice*, 4(8): 115-124.
  50. Uludağ, E., Mete, S. (2014). Doğum eyleminde destekleyici bakım, *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 3(2): 22-29.
  51. Mete, S. (2008). *DeneySEL Akut Ağrı Modelinde Tramadol-Agmatin Etkileşmesi ve Olası Mekanizmalarının Araştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Adana*.
  52. Iliadou, M. (2012). Supporting women in labour, *Health Science Journal*, 6(3): 383-391.
  53. Tektaş, E., Akay, N., Mak, A., Ay, F. (2017). Vajinal doğumda ağrısının azaltılmasına yönelik nonfarmakolojik yöntemler ve masajın etkisi: 2000-2015 yılları tez sonuçları, *HSP*, 4(1): 64-70.
  54. Kitapçıoğlu, G., Yanikkerem, E., Sevil, Ü., Yüksel, D. (2008). Gebelerde doğum ve postpartum döneme ilişkin endişeler; bir ölçek geliştirme ve validasyon çalışması, *ADÜ Tıp*

55. Bülbül, T., Özen, B., Çopur, A., Kayacık, F. (2016). Gebelerin doğum korkusu ve doğum şekline karar verme durumlarının incelenmesi, Sağlık Bilimleri Dergisi (Journal of Health Sciences),25(3): 126-130.
56. Wang, HL., Keck, JF. (2004). Foot and hand massage as an intervention for postoperative pain, Pain Manag Nurs., 25(2): 59-65.
57. CIMS, www.motherfriendly.org, Erişim 30. Ekim 2017.
58. Vural, G., Erenel, ŞE. (2017). Doğumun medikalizasyonu neden artmıştır, azaltabilir miyiz?, Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi; 4(2): 76-83.
59. Gucht, VN, Lewis, K. (2015). Women's experiences of coping with pain during childbirth: a critical review of qualitative research, Midwifery;31(3): 349-58.
60. Timur, S., Şahin, NH. (2010). Kadınların doğumdasosyal destek tercihleri ve deneyimleri, Hemşirelikte Araştırma ve Geliştirme Dergisi; 12(1): 29-40.
61. Ergin, AB., Kömürçü, N. (2009). Doğum ağrısında farmakolojik olmayan yöntemlerin kullanımı, Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi, 6(2): 29-35.
62. İpek, A. (2014). Doğum Eyleminde Alt Sırt Bölgesine Uygulanan Derisel Terapi Yöntemlerinin Doğum Ağrısı Algısına ve Doğumun Süresine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
63. Mucuk, S., Başer, M. (2009). Doğum ağrısını yönetmede kullanılan tensel uyarılma yöntemleri, Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 12: 61-66.
64. Akın, B., Karaca Saydam, B. (2017). Algılanan doğum ağrısının azaltılmasına yönelik yeni bir yaklaşım: doğum dansı, Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 6(3): 218-224.
65. Lowe, NK. (2002). The nature of labor pain, Am J Obstet Gynecol, 186: 16-24.
66. Çalık, KY., Kömürçü, N. (2014). SP6 noktasına akupresür uygulanan gebelerin doğum eylemine ve akupresür uygulamasına ilişkin görüşleri, MÜS-BED, 4(1): 29-37.

Bölüm 3

ENGORJMANDA LAHANA YAPRAĞININ YERİ

Özlem AKGÜN¹
Gülbahtiyar DEMİREL²

GİRİŞ

Emzirme, anne ve yenidoğan sağlığı açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF) tarafından bebeklerin doğumdan sonra 1 saat içerisinde başlayarak ilk altı ay sadece anne sütü, altı aydan 2 yıla kadar da ek gıdalarla birlikte anne sütü ile beslenmesi önerilmektedir (WHO, 2003; UNICEF, 2018). UNICEF'in (2017) 194 ülkeyi kapsayan raporunda altı aydan küçük çocukların sadece %40'ının yalnızca anne sütüyle beslendiğini (anne sütü dışında hiçbir şey verilmez) ve sadece 23 ülkenin %60'ın üzerinde özel emzirme oranlarına sahip olduğunu açıklamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde annelerin %80'inden fazlası emzirmeye hemen başlasa da, çoğu önerilen 12 ile 24 aydan önce emzirmeyi bırakmaktadır (Westerfield, Koenig & Oh, 2018). Ülkemizde de bu oranlar dünya geneline benzer düzeydedir. TNSA (2013) verilerine göre; yaşamın 0-1 ay içerisindeki bebeklerin %57.9'u, 2-3. ayda %35.4'ü, 4-5. ayda %9.5'i tam emzirilmektedir. TNSA 2013 ile 2008 verileri kıyaslandığında sadece anne sütü alma oranında 2013'te bir azalma olduğu görülmektedir (TNSA, 2013).

¹ Öğr. Gör., Bozok Üniversitesi, Akdağmadeni Sağlık Yüksekokulu, İş Sağlığı ve Güvenliği Bölümü, Yozgat, E-posta: ozlem.akgun@bozok.edu.tr

² Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, Sivas. E-posta: gulbahtiyar_doganer@hotmail.com

yöntemler arasında yer alan maliyeti etkin ve kolay bir çözüm olan lahana kompresyonu memede sıcaklık, ağrı ve sertliği hafifletmekte, böylece engorjman semptomlarında rahatlatma ve emzirme süresinde uzamaya katkı sağlamaktadır. Ebeler engorjman tedavisinde nonfarmakolojik yöntem olan lahana yaprağı uygulamasının kullanılabilirliğini artırabilecek önemli sağlık profesyonellerindedir.

KAYNAKÇA

1. ABM Clinical Protocol: Engorgement. Breastfeeding Medicine, 2009;4(2): 111-113.
2. AHRO. (2010). Effective Health Care Program. (19/03/2019 tarihinde <http://www.guidelines.gov/summary/summary.aspx?doc>. adresinden ulaşılmıştır).
3. Arora S, Vatsa M. & Dadhwal V. Cabbage leaves vs hot and cold compresses in the treatment of breast engorgement. Nurs J India, 2009;100: 52-54.
4. Arkan G. Postpartum fiziksel semptom şiddeti ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. (Yüksek Lisan Tezi, 2016). İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
5. Australian Breastfeeding Association. (2011). Engorgement. (15/03/2019 tarihinde <https://www.breastfeeding.asn.au/bf-info/common-concerns%E2%80%933mum/engorgement> adresinden ulaşılmıştır).
6. Ayers JF. The use of alternative therapies in the support of breastfeeding. Journal of Human Lactation, 2000;16(1): 52-56. doi:10.1177/089033440001600111
7. Berens PD. Breast Pain. Clinical Obstetrics and Gynecology, 2015;58(4): 902-914.
8. Breastfeeding Matters. (2017). Breastfeeding Matters An important guide to breastfeeding for women and their families. (15/03/2019 tarihinde <https://resources.beststart.org/wp-content/uploads/2017/01/B04-E.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
9. Boi B, Ko S. & Gail D. The effectiveness of cabbage leaf application (treatment) on pain and hardness in breast engorgement and its effect on the duration of breastfeeding. JBI Libr Syst Rev., 2012;10(20): 1185-1213.
10. Boskabadi H, Ramazanzadeh M, Zakerihamidi M, et al. Risk factors of breast problems in mothers and its effects on newborns. Iranian Red Crescent Medical Journal, 2014;16(6): e8582(1-6).
11. Canadian Breastfeeding Foundation. Engorgement. (2009). (03/04/2019 tarihinde <https://www.canadianbreastfeedingfoundation.org/basics/engorgement.shtml> adresinden ulaşılmıştır).

12. Chiu JY, Gau ML, Kuo SY, et al. Effects of Gua-Sha Therapy on Breast Engorgement: A Randomized Controlled Trial. *Journal of Nursing Research*, 2010;18(1): 1-10.
13. Çaka SY, Topal S. & Altınkaynak S. Anne Sütü ile Beslenmede Karşılaşılan Sorunlar. *Türkiye Klinikleri J Pediatr Nurs-Special Topics*, 2017;3 (2): 120-128.
14. Disha AR, Singh A. & Suri V. Effect of chilled cabbage leaves vs. hot compression on breast engorgement among post natal mothers admitted in a tertiary care hospital. *Nursing and Midwifery Research Journal*, 2015;11(1): 24-32.
15. El-Saidy TMK. & Aboushady RMN. Effect of two different nursing care approaches on reduction of breast engorgement among postnatal women. *Journal of Nursing Education and Practice*, 2016;6 (9): 18-28.
16. Eroğlu V. & Yurtsal ZB. (2018). Anne sütü ve emzirmede kanıt temelli uygulamalar. Zeliha Burcu Yurtsal (Ed), *Emzirme ve Çalışma Hayatı içinde* (s.123-133). Elazığ: Anadolu Nobel Tıp Kitabevi.
17. Özkan H. & Bekmezci H. (2016). Ebeler için yenidoğan sağlığı ve hastalıkları. Rabia Etki Genç & Hava Özkan (Ed), *Yenidoğanın beslenmesi içinde* (s.135-156). Elazığ: Anadolu Nobel Tıp Kitabevi.
18. Giugliani ERJ. Common problems during lactation and their management. *Journal de Pediatria*, 2004;80(5). doi:10.1590/s0021-75572004000700006
19. Karaçam Z. & Sağlık M. Emzirme sorunları ve sorunlara ilişkin yapılan girişimler: Türkiye’de yapılan çalışmalara dayalı bir sistematik derleme. *Türk Pediatri Arşivi*, 2018;53(3): 134-148.
20. Karatay G, Bas NG. & Ergin IO. Traditional practices of turkish mothers at breast engorgment during postpartum period. *International Journal of Caring Sciences*, 2018;11(3): 1954-1961.
21. Kaya Z, Dişli B. & Ratfisch G. Laktasyon sürecini desteklemede tamamlayıcı tıp uygulamaları ve hemşirenin rolü. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 2018;15(4): 262-268.
22. Kaya N. & Yurtsal ZB. (2018). Anne sütü ve emzirmede kanıt temelli uygulamalar. Zeliha Burcu Yurtsal (Ed), *Bitkiler ve Emziren Anneler içinde* (s.117-120). Elazığ: Anadolu Nobel Tıp Kitabevi.
23. Lim A, Song J, Hur M, et al. Cabbage compression early breast care on breast engorgement in primiparous women after cesarean birth: a controlled clinical trial. *Int J Clin Exp Med*, 2015;8(11): 21335-21342.
24. Mangesi L. & Dowswell T. Treatments for breast engorgement during lactation. *Cochrane Database Syst Rev*, 2014;(9). doi:10.1002/14651858.CD006946.pub2.
25. Mangesi L. & Zakarija-Grkovic I. Treatments for breast engorgement during lactation (Review). *Cochrane Database of Systematic Review*, 2016. DOI: 10.1002/14651858.CD006946.pub3.
26. Masoud AAM. The effect of Cabbage leaves on relief Breast Engorgement among Postpartum Women. (Master Thesis, 2018). Faculty of Nursing Benha University.

27. Nikodem VC, Danziger D, Gebka N, et al. Do cabbage leaves prevent breast engorgement? A randomized, controlled study. *Birth*, 1993;20(2): 61-64.
28. Onat G. Emzirmeyi kolaylaştırıcı uygulamalar ve laktasyonel bakım. *Türkiye Klinikleri J Obstet Womens Health Dis Nurs-Special Topics*, 2018;4(2): 131-146.
29. Oran ŞE, Gürdal SÖ. & Soybir GR. Mastitler. *Journal of Breast Health*. 2013;9 (1):1-4.
30. Parker R, Forrest L, McCracken J, et al. What primary health-care services are Australian consumers willing to accept from nurse practitioners? A national survey. *Health Expect.*, 2014; 17(5):733-740. <https://doi.org/10.1111/j.1369-7625.2012.00800.x>.
31. Rekta K. Effectiveness of green cabbage leaves (GCL) and hot water bag (HWB) application on breast engorgement in postnatal mothers. *International Journal of Advances in Nursing Management*, 2017;5(1): 28-32.
32. Roberts KL. A comparison of chilled cabbage leaves and chilled gelpaks in reducing breast engorgement. *Journal of Human Lactation*, 1995;11(1): 17-20. doi:10.1177/089033449501100118
33. Saini P. & Saini R. Cabbage leaves and breast engorgement. *Indian Journal Of Public Health*, 2014; 58(4): 291-292. DOI: 10.4103/0019-557X.146309
34. Samec D, Pavlovic I. & Salopek-Sondi P. White cabbage (*Brassica oleracea* var. *capitata* f. *alba*): botanical, phytochemical and pharmacological overview. *Phytochem Rev.*, 2017; 16: 117-135.
35. Sharma R. Effectiveness of chilled cabbage leaf application on breast engorgement among postpartum women's. *Journal of Medical Science and Clinical Research*, 2018; 6(6): 878-882. DOI: 10.18535/jmscr/v6i6.147
36. Snowden H, Renfrew M. & Woolridge M. Treatments for breast engorgement during lactation. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 2001;2:CD000046.
37. Şahin H, Yılmaz M, Aykut M, ve ark. Kayseri'de iki toplum sağlığı merkezine başvuran annelerde emzirme sorunları ve risk etmenleri. *Türk Pediatri Arşivi*, 2013;48(2): 145-151. doi: 10.4274/ tpa.1034.
38. TNSA (2013). Türkiye nüfus ve sağlık araştırması. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. Ankara.(19/03/2019 tarihinde http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2013/rapor/TNSA_2013_ana_rapor.pdf. adresinden ulaşılmıştır).
39. UNICEF (2017). Babies and mothers worldwide failed by lack of investment in breastfeeding. (22/03/2019 tarihinde <http://www.unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=32793&dil=en&d=1> adresinden ulaşılmıştır).
40. UNICEF (2018). Breastfeeding from the first hour of birth: What works and what hurts. (22/03/2019 tarihinde <https://www.unicef.org/stories/breastfeeding-first-hour-birth-what-works-and-what-hurts> adresinden ulaşılmıştır).
41. Westerfield KL, Koenig L. & Oh R. Breastfeeding: Common Questions and Answers. *American Family Physician*, 2018;98(6): 368-373.

Güncel Ebelik Çalışmaları

42. WHO (2003). Global Strategy for Infant and Young Child Feeding. (19/03/2019 tarihinde https://www.who.int/maternal_child_adolescent/topics/child/nutrition/global/en/ adresinden ulaşılmıştır).
43. Wong BB, Chan YH, Leow MQH, et al. Application of cabbage leaves compared to gel packs for mothers with breast engorgement: randomised controlled trial. *International Journal of Nursing Studie*, 2017;76: 92-99.
44. Xiao L, Xu L, Fu G, et al. Evidence- based nursing of cabbage leaves treatment for postpartum women with breast engorgement. *Chinese Journal of Practical Nursing*, 2018;34(31): 2430-2435.

Bölüm 4

KADIN SAĞLIK OKURYAZARLIĞINI GELİŞTİRMENİN NEDENİ NİÇİNİ NASILI ve EBENİN ROLÜ

Filiz ASLANTEKİN ÖZÇOBAN¹

*“Mozambikli bir kadının bana söylediğini hiç unutmam.
‘Okuma yazma bilmediğinde hep korkarsın’ demişti. Doğrudur
bu: Sağlık ocağının yolunu nasıl bulursun? İlaçlarınla ilgili bilgiyi
nasıl okuyacaksınız? demişti”*

Lalage J. Bown

Okuryazarlık, bireylerin yaşamlarına yön verecek önemli becerilerin başında gelmektedir. Yaşamı sürdürmek, toplumsal birikimlerden faydalanmak, bilgiyi kullanmayı öğrenmek, yenilikler yaratmak ve etkin olmak okuryazarlıkla mümkündür. Okuryazarlık insanlara geçim yollarını geliştirme, sağlık hizmetleri hakkında daha fazla bilgi alma ve daha pek çok konuda kendilerini güçlendirme imkânı sağlar. UNESCO raporlarında yer alan verilere göre, dünyada 781 milyon kişi (486 milyon kadın ve 295 milyon erkek) ne tam olarak okuma yazma biliyor ne de aritmetik işlemleri yapabiliyor (UNESCO, 2015). Dünyada okuma yazma bilmeyenlerin % 62’sini, ülkemizde ise % 85,2’sini kadınlar oluşturuyor. Oysa günümüzde okuma yazma becerisinin daha ötesinde bilgiye erişim, bilgiyi kullanma ve değerlendirme karar verme, bilgi üretme gibi beceriler yaşamımızı etkilemektedir (Önal,

¹ Öğr. Gör. Dr., Balıkesir Üniversitesi, aslantekinfiliz@yahoo.com

geçirilmesi, sektörler arası işbirliği ve toplumsal hareket oluşması ile bütüncül yaklaşımla hizmet sunulmasını etkili bir çözüm stratejisi olarak işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

1. UNESCO, 2015 Global Monitoring Report – Education for All 2000-2015; Achievements and Challenges- <https://en.unesco.org/gem-report/report/2015/education-all-2000-2015-achievements-and-challenges> erişim tarihi:10.09.2019
2. Önal, İ. (2010). Tarihsel değişim sürecinde yaşam boyu öğrenme ve okuryazarlık: Türkiye deneyimi. Bilgi dünyası, 11(1), 101-121.
3. IOM, Institute of Medicine . (2004). Health literacy: A prescription to end confusion . In L. Nielsen-Bohlman , A. Panzer , & D. A. Kindig , (Eds.), Washington , D.C., National Academies Press
4. Şencan İ ve ark. (2016) Jinekoloji - Obstetrik ve Neonatoloji Tıp Der. Volume:13, Sayı:2,
5. WHO.(2007),http://www.who.int/social_determinants/resources/interim_statement/en/ “Achieving health equity: From root causes to fair outcomes. Geneva: WHO, WHO Commission on the Social Determinants of Health” E.T: 16.09.2019
6. WHO (2008). <http://www.emro.who.int/dsaf/dsa955.pdf> “Social determinants of health in countries in conflict A perspective from the Eastern Mediterranean Region” E.T:16.02.2011
7. Nutbeam D, Kickbusch I. Advancing health literacy: a global challenge for the 21st century. Health promotion international 2000; 15: 183-4.
8. Berkman, N.D., Davis, T.C. and McCormack, L. (2010) Health Literacy: What Is It? Journal of Health Communication, 15, 9-19.<https://doi.org/10.1080/10810730.2010.49998>
9. Baker, D.W. (2006). The meaning and measure of health literacy. Journal of General Internal Medicine. 21, 878–883.
10. Nutbeam D. The evolving concept of health literacy. Social Science & Medicine 2008;67: 2072-8
11. Rudd RE, Kirsch I, Yamamoto K. 2004 Literacy and Health in America. Policy information Report. Policy Information Center. Educational Testing Service. Princeton. P: 2-3;
12. Baker D.W., Parker R., Williams MV., Clark W. (1998). Health literacy and the risk of hospital admission. JGIM 13:791-98.
13. Shieh C, Halstead JA. 2009 Understanding the impact of health literacy on women's health. J Obstet Gynecol Neonatal Nurs 2009; 38:601-10.
14. Andrulis DP, Brach C. Integrating literacy, culture, and language to improve health care quality for diverse populations. Am J Health Behav 2007;31(Suppl 1):S122–33.

15. Brown, M. T., & Bussell, J. K. (2011). Medication adherence: WHO cares? *Mayo Clinic Proceedings*, 88(4), 304-314. doi:10.4065/mcp.2010.0575
16. Persell, S. D., Osborn, C. Y., Richard, R., Skripkauskas, S., & Wolf, M. S. (2007). Limited health literacy is a barrier to medication reconciliation in ambulatory care. *Journal of general internal medicine*, 22(11), 1523-1526. doi:10.1007/s11606-007-0334-
17. Berkman ND, Sheridan SL, Donahue KE, Halpern DJ, Crotty K. Low health literacy and health outcomes: an updated systematic review. *Ann Intern Med* 2011;155:97-107
18. Hart T.L., Blacker S, Panjwani A, Torbit L, Evans, M, Development of multimedia informational tools for breast cancer patients with low levels of health literacy. *Patient Educ Couns*, 98 (3) (2015), pp. 370-377, 10.1016/j.pec.2014.11.015
19. Arozullah AM, Yarnold PR, Bennett CL, Soltysik RC, Wolf MS, Ferreira RM, et al. Development and validation of a short-form, rapid estimate of adult literacy in medicine. *Med Care*. 2007;45(11):1026-33.
20. Kanj M, Mitic W. Health literacy and health behaviour. World Health Organization, 2009. http://www.who.int/healthpromotion/conferences/7gchp/Track1_Inner.pdf . (12.08.2019).
21. WHO (2013). Health literacy: The solid facts. Editors: Ilona Kickbusch, Jürgen M. Pelikan, Franklin Apfel & Agis D. Tsouros. Retrieved July 31, 2017, from http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0008/190655/e96854.pdf.
22. The Accenture 2017 Customer Experience Payer Benchmark, https://www.accenture.com/_acnmedia/pdf-104/accenture-health-hidden-cost-of-healthcare-system-complexity.pdf#zoom=50 erişim tarihi: 10.08.2019
23. Barooti E, Sadeghi N, Karimi-Zarchi M, Soltani HR. New results regarding trends in Iranian women's health and a comparison with WHO data. *Clin Exp Obstet Gynecol*. 2011;38(4):390-3.
24. Ferguson B. Health literacy and health disparities: The role they play in maternal and child health. *Nurs Womens Health* 2008; 12: 286-98.
25. Akin A, 2007 Toplumsal Cinsiyet (Gender) Ayrımcılığı ve Sağlık. *Toplum Hekimliği Bülteni Cilt 26, Sayı 2, Mayıs-Ağustos 2007*
26. Demirgöz Bal, M . (2016). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi* , 1 (1) , 15-28 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kashed/issue/22284/239026>
27. Neumayer E, Plümper T. The gendered nature of natural disasters: the impact of catastrophic events on the gender gap in life expectancy 1981-2002. *Annals of the Association of American Geographers* 2007;97:551-66. doi: 10.1111/j.1467-8306.2007.00563.x
28. Şimşek H. (2011). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Üreme Sağlığına Etkisi: Türkiye Örneği. *DEÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(2), 119-12
29. Corrarino EJ, Health Literacy and Women's Health: Challenges and Opportunities. *Journal of Midwifery & Women's Health* Vo:58 No:3 First published: 30 April 2013 <https://doi.org/10.1111/jmwh.12018>

30. Lupattelli A, Picinardi M, Einarson A, Nordeng H. Health literacy and its association with perception of teratogenic risks and health behavior during pregnancy. *Patient Educ Couns* 2014;96:171–178
31. Endres LK, Sharp LK, Haney E, Dooley SL. Health literacy and pregnancy preparedness in pregestational diabetes. *Diabetes Care* 2004; 27: 331-4.
32. Kohan S, Ghasemi S, Dodange M. Associations between maternal health literacy and pregnancy outcomes. *Iranian Journal of Nursing and Midwifery Research*. 2006; 3(32):33-42
33. Filiz, E., 2015; "Sağlık Okuryazarlığının Gebelik Ve Sağlık Algısı İle İlişkisi" Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi
34. Mojinyinola, J.K. (2011). Influence of maternal health literacy on healthy pregnancy and pregnancy outcomes of women attending public hospitals in Ibadan, Oyo State, Nigeria. *An International Multi-Disciplinary Journal, Ethiopia*, 5 (3), 28-39
35. Masoumy, M., Jokar, Z., Hamed, S. Et al. (2018). The relationship between maternal health literacy with Prenatal Cares in pregnant women referring to health centers. *Journal of Health Literacy*, 3(2), 113-123. doi: 10.22038/jhl.2018.33882.1008
36. Kilfoyle KA, Vitko M, O'Connor R, Bailey SC. Health literacy and Women's reproductive health: a systematic review. *J Women's Health (Larchmt)*. 2016;25:1237–55
37. Cho RN, Plunkett BA, Wolf MS, Simon CE, Grobman WA. Health literacy and patient understanding of screening tests for aneuploidy and neural tube defects. *Prenat Diagn*.2007;27 (5):463– 467
38. Aba YA, Başak T, Sevimli S, The effect of health literacy on patterns of drug use in pregnancy *KADIN SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİ DERGİSİ KASHED* 2018 4:1 Derginin sayısı ve ISSN no: 2458-7621
39. Bennett I, Switzer J, Aguirre A, Evans K, Barg F. 'Breaking it down': Patient-clinician communication and prenatal care among African American women of low and higher literacy. *Ann Fam Med* 2006;4:334–340
40. Kaufman H, Skipper B, Small L, Terry T, McGrew M. Effect of literacy on breast-feeding outcomes. *South Med J* 2001;94:293–296.
41. Barnes, L., Barclay, L., McCaffery, K., & Aslani, P. (2018). Complementary medicine products used in pregnancy and lactation and an examination of the information sources accessed pertaining to maternal health literacy: a systematic review of qualitative studies. *BMC complementary and alternative medicine*, 18(1), 229. doi:10.1186/s12906-018-2283-9
42. Weiss BD, Sheehan CP, Gushwa LL. Is low literacy a risk factor for symptoms of depression in postpartum women? *J Reprod Med* 2009;54:563–568.
43. Ehrental DB, Maiden K, Rogers S, Ball A. Postpartum Healthcare After Gestational Diabetes and Hypertension. *J Womens Health (Larchmt)* 2014 Sep 1; 23(9): 760–764. doi: 10.1089/jwh.2013.4688).
44. Yee LM, Simon MA. The role of health literacy and numeracy in contraceptive decision-making for urban Chicago women. *J Community Health* 2014;39:394–399

45. Davis TC, Fredrickson DD, Potter L, et al. Patient understanding and use of oral contraceptive pills in a southern public health family planning clinic. *South Med J* 2006;99:713-718
46. Davis T. Williams M. Marin E. Parker R. Glass J. (2002). Health literacy And cancer communication. *CA: a Cancer Journal for Clinicians*, 52(3), 134-149. 10.3322/canjclin.52.3.13412018928
47. Simmons R.A., Cosgrove S.C., Romney M.C., Plumb J.D., Brawer R.O., Gonzalez E.T., Fleisher L.G., Moore B.S. Health Literacy: Cancer Prevention Strategies for Early Adults (2017) *American Journal of Preventive Medicine*, 53 (3) , pp. S73-S77.
48. Sentell TL, Tsoh JY, Davis T, et al. Low health literacy and cancer screening among Chinese Americans in California: a cross-sectional analysis. *BMJ Open* 2015;5:e006104. doi:10.1136/bmjopen-2014-006104
49. Guerra, C.E., Krumholz, M., Shea, J.A. (2005). Literacy and knowledge, attitudes and behavior about mammography in Latinas. *Journal Health Care Poor Underserved*, 16(1), 152-166.
50. Yilmazel G. Health Literacy, Mammogram Awareness and Screening Among Tertiary Hospital Women Patients. *J Cancer Educ*. 2018 Feb;33(1):89-94. doi: 10.1007/s13187-016-1053-y.
51. Lindau ST, Tomori C, Lyons T, Langseth L, Bennett CL, Garcia P 2002 The association of health literacy with cervical cancer prevention knowledge and health behaviors in a multiethnic cohort of women. *Am J Obstet Gynecol*. 2002 May; 186(5):938-43
52. Kim K., Xue Q.-L., Walton-Moss B., Nolan M.T., Han H.-R. Decisional balance and self-efficacy mediate the association among provider advice, health literacy and cervical cancer screening (2018) *European Journal of Oncology Nursing*, 32 , pp. 55-62.
53. Lillie E, Brewer NT, O'Neill SC, et al. Retention and use of breast cancer recurrence risk information from genomic tests :the role of health literacy. *Cancer Epidemiol Biomarkers Prev*. 2007;16:249-255
54. Sharp LK, Zurawski JM, Roland PY, O'Toole C, Hines J. Health literacy, cervical cancer risk factors, and distress in low-income African-American women seeking colposcopy. *Ethn Dis*. 2002;12:541-6.
55. Renkert S, Nutbeam D 2001 Opportunities to improve maternal health literacy through antenatal education: an exploratory study. *Health Promot Int*. 2001 Dec; 16(4):381-8.
56. Ohnishi M, Nakamura K, Takano T. Improvement in maternal health literacy among pregnant women who did not complete compulsory education: policy implications for community care services. *Health Policy*. 2005;72:157-164.
57. Connelly, R. A., & Speer M. E. (2017). Health literacy and health communication. In Connelly, R.A., & Turner, T. (Ed.), *Health literacy and child health outcomes* (pp. 1-13). Houston: Springer Briefs in Public Health

58. Gillis, D. E., Gray, N. J., & Murphy, E. (2012). Multiple domains of health literacy as reflected in breastfeeding promotion practice: A Canadian case study. *Journal of Health Psychology*, 18 (8), 1023–1035.
59. Avcı E. (2013). Annelerin anne sütü ile ilgili sağlık okuryazarlık düzeylerini değerlendirme aracı geliştirme, sağlık okuryazarlık düzeylerini ve etkileyen faktörleri saptama. *Tıp Fakültesi Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi*, Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Türkiye
60. Khorasani Charoghchian E., , Peyman, N., Esmaily H., 2017, "Relations between Breastfeeding Selfefficacy and Maternal Health Literacy among Pregnant Women" *Evidence Based Care Journal*, 6 (4): 18-25
61. Charoghchian Khorasani E, Peyman N, Esmaily H. Measuring Maternal Health Literacy in Pregnant Women Referred to the Healthcare Centers of Mashhad, Iran, in 2015. *Journal of Midwifery and Reproductive Health*.2018; 6(1): 1157-1162. DOI: 10.22038/JMRH.2017.9613
62. Aydın D., Aba AY. Annelerin Sağlık Okuryazarlığı Düzeyleri ile Emzirme Öz-Yeterlilik Algıları Arasındaki İlişki *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi* 2019, 12(1), 31-39
63. Johri M, Subramanian SV, Sylvestre M-P, et al. *J Epidemiol Community Health* 2015;69:849–857
64. Veldwijk J, van der Heide I, Rademakers J, Schuit AJ, de Wit GA. Uiters E, Lambooi MS. Preferences for vaccination: doesHealth literacy make a difference? *Med Decis Making*. 2015;35(8):948–58. doi:10.1177/0272989X15597225.
65. DeWalt, D.A. Dilling, M.H.. Rosenthal M.S, PignoneLow parental literacy is associated with worse asthma care measures in children *Ambul Pediatr*, 7 (2007), pp. 25-31
66. DeWalt, D & Hink, A (2009) Health literacy and child health outcomes: a systematic review of the literature. *Pediatrics* 124, 3 Suppl., S265–S274
67. Macy, M. L., Davis, M. M., Clark, S. J., & Stanley, R. M. (2011). Parental health literacy and asthma education delivery during a visit to a community-based pediatric emergency department: a pilot study. *Pediatric emergency care*, 27(6), 469–474. doi:10.1097/PEC.0b013e31821c98a8
68. Morrison, A. K., Schapira, M. M., Gorelick, M. H., Hoffmann, R. G., & Brousseau, D. C. (2014). Low caregiver health literacy is associated with higher pediatric emergency department use and nonurgent visits. *Academic pediatrics*, 14(3), 309–314. doi:10.1016/j.acap.2014.01.004
69. Yin, H. S., Dreyer, B. P., Moreira, H. A., van Schaick, L., Rodriguez, L., Boettger, S., & Mendelsohn, A. L. (2014). Liquid medication dosing errors in children: role of provider counseling strategies. *Academic pediatrics*, 14(3), 262–270. doi:10.1016/j.acap.2014.01.003
70. Leyva, M., Sharif, I., & Ozuah, P. O. (2005). Health literacy among Spanishspeaking Latino parents with limited English proficiency. *Ambulatory Pediatrics*, 5(1), 56–59

71. Hassan K, Heptulla RA. Glycemic control in pediatric type 1 diabetes: Role of caregiver literacy. *Pediatrics*. 2010;125(5):e1104–1108. [PubMed] [Google Scholar]
72. Özbaş S, Özkan S. Kadın sağlığını geliştirmede medyanın kullanımı ve etkisi. *TAF Prev Med Bull*, 2010; 9: 541-546.
73. Eroğlu, K., & Koç, G. (2012). Dünden Bugüne Sağlık Mevzuatında Kadın Sağlığı Kapsamında Ana Çocuk Sağlığı Hemşirelik Hizmetleri. *Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences*, 15(2)
74. Aktaş-Mavili A, Türkiye'de Kadın Sağlığını Etkileyen Sosyo-Ekonomik Faktörler ve Yoksulluk Aile ve Toplum Yılı: 9 Cilt: 3 Sayı: 12 Nisan-Mayıs-Haziran 2007 ISSN: 1303-025
75. Vernon, J.A., Trujillo, A., Rosenbaum, S., DeBuono, B. (2007). Report on the Low Health Literacy: Implications for National Health Policy. Washington DC.: The George Washington University. Retrieved April 10, 2014 from www.hsrb.himmelfarb.gwu.edu
76. Howard D, Gazmararian J. A., Parker R. (2005). The impact of low health literacy on the medical costs of Medicare managed care enrollees. *The American Journal of Medicine*, 118 (4), 371-377
77. Friedland, R.B. (1998). Understanding health literacy: new estimates of the costs of inadequate health literacy. Washington, DC: National Academy on an Aging Society.
78. Weiss, B.D., Blanchard, J.S., McGee, D.L., Hart, G., Warren, B, Burgoon, M., et al. (1994). Literacy among Medicaid recipients and its relationship to health care costs. *Journal of Health Care for the Poor and Underserved*, 5, 99-111
79. Wieser, S., Moschetti, K., Eichler, K., Holly, A., Brügger, U. (2008). Health literacy – An economic perspective and data for Switzerland. Retrieved March 10, 2012 from <http://www.citeulike.org/user/ctl/article/9453320>
80. Weiss BD, Sheehan CP, Gushwa LL. Is low literacy a risk factor for symptoms of depression in postpartum women? *J Reprod Med* 2009;54:563–568.
81. Weiss, B.D. (2007). *Health literacy: A manual for clinicians*. (2nd edition) Chicago: American Medical Association Foundation
82. Rowlands G, Shaw A, Jaswal S, Smith S, Harpham T. Health literacy and the social determinants of health: a qualitative model from adult learners. *Health Promotion International*. 2017;32:130-8. doi: 10.1093/heapro/dav093
83. Doyle, G., Carrerkey, K., Fullam, J. (2012). The European Health Literacy Survey: Results From Ireland. University College Dublin. HLS-EU
84. Sorensen, K., Broucke, S.V., Fullam, J., Doyle, G., Pelikan, J., Slonska, Z., Brand, H. (2012). Health Literacy and Public Health: A Systematic Review and Integration of Definitions and Models. *Biomed Central Public Health*, 12 (80): 1-13.
85. Sorensen, K., Broucke, S.V., Pelikan, J.M., Fullam, J., Doyle, G., Slonska, Z., Kondilis, B., Stoffels, V., Osborne, R.H., Brand, H. (2013). *Measuring Health Literacy in Populations: Illuminating The Design And Development*

- Process of The European Health Literacy Survey Questionnaire (HLS-EU-Q). *Biomed Central Public Health*, 13 (948): 1-10
86. Bilir, Nazmi, "Sağlık Okuryazarlığı", *Türk J Public Health*, Cilt: 12, Sayı: 1, 2014, ss. 61-68.
  87. Chervin C, Clift J, Woods L, Krause E, Lee K. Health literacy in adult education: a natural partnership for health equity. *Health Promot Pract*. 2012 Nov;13(6):738-46. doi: 10.1177/1524839912437367. Epub 2012 Jul 3.
  88. Muscat, DM, Smith, S., Dhillon, HM, Morony, S., Davis, EL, Luxford, K.,... McCaffery, K. (2016). Sosyal dezavantajlı yetişkinler için sağlık okuryazarlığının eğitime dahil edilmesi: Avustralya fizibilite çalışması. *Uluslararası sağlıkta eşitlik dergisi* , 15 , 84. doi: 10.1186 / s12939-016-0373-1
  89. Akbulut Y, Sağlık Okuryazarlığının Sağlık Harcamaları ve Sağlık Hizmetleri Kullanımı Açısından Değerlendirilmesi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 2015.
  90. Weiss B.D. (2009). Health literacy and patient safety: Help patients understand. Second edition, Chicago, American Medical Association Foundation and American Medical Association. 380-383. <https://doi.org/10.1097/01.AOG.0000443277.06393.32>.
  91. ACOG 2016, The American College of Obstetricians and Gynecologists. (2016). ACOG Committee Opinion No. 585: Health literacy. *Obstetrics and Gynecology*, 123(2),
  92. Huntington, S. J. (2012). "Roadblocks, stop signs":Health literacy, education and communication at a free medical clinic. *Teaching and Leadership -Dissertations*. Paper 238.Retrieved from http://surface.syr.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1239&context=tl_etd.
  93. Kessels RP Hastalarının tıbbi bilgi hatırası. *JR Soc Med*. 2003; 96 : 219-222.
  94. Abrams M. A., Rita S., Kurtz-Rossi S., & Nielsen G. (2012). Always Use Teach-back! Toolkit. Retrieved from <http://www.teachbacktraining.org>
  95. Sezgin, Deniz, *Tibbileştirilen Yaşam Bireyselleştirilen Sağlık*, AyrıntıYayınevi, İstanbul, 2011.
  96. Değerli A, Değerli B, 2018. Medya Okuryazarlığı Bağlamında Sağlık Alanındaki Yalan İçeriklerin Sosyal Ağlarda Yayılımına Bir Bakış Sağlık İletişimi Kongre Bildiri, 2018 <https://www.researchgate.net/publication/329913202>
  97. Avcı K, Çakır T, Avşar Z, Uzel Taş H. Examination of the mass media process and personal factors affecting the assessment of mass media-disseminated health information. *Global Health Promotion* 2015;22(2):20-30. 21.
  98. Avcı K, Kadınların yeni sağlık danışmanları: medya, internet, sosyal medya ve mobil uygulamalar. *Türkiye Klinikleri J Public Health-Special Topics* 2016;2(2):43-5.
  99. UN, 2014 United Nations (2014) A universal pathway - A woman's right to health. The state of the world's midwifery 2014. United Nations Population Fund.

100. Davaki K., 2019 Access to maternal health and midwifery for vulnerable groups in the EU. <http://www.europarl.europa.eu/committees/en/supporting-analyses>
101. Luyben, A, Barger, M, Avery, Et Al. (2017). Exploring Global Recognition Of Quality Midwifery Education: Vision Or Fiction? *women and birth* 30: 164-192
102. Gharachourlo M, Mahmoodi Z, Akbari Kamrani M et al. The effect of a health literacy approach to counselling on the lifestyle of women with gestational diabetes: A clinical trial [version 1; peer review: 3 approved]. *F1000Research* 2018, 7:282 (<https://doi.org/10.12688/f1000research.13838.1>)
103. Solhi M, Abbasi K, Ebadi Fard Azar F, Hosseini A. Effect of health literacy education on self-care in pregnant women: A randomized controlled clinical trial. *Int J Community Based Nurs Midwifery*. 2019;7(1):2-12
104. Beldon, A., & Crozier, S. (2005). Health promotion in pregnancy: the role of the midwife. *Journal of the Royal Society for the Promotion of Health*, 125(5), 216–220. <https://doi.org/10.1177/146642400512500513>
105. Wilmore M., Rodger D., Humphreys S., Clifton V.L., Dalton J., Flabouris M., Skuse A. (2015). How midwives tailor health information used in antenatal care January 2015 Volume 31, Issue 1, Pages 74–79 DOI: <https://doi.org/10.1016/j.midw.2014.06.004>
106. Lori, J. R., Ofosu-Darkwah, H., Boyd, C. J., Banerjee, T., & Adanu, R. (2017). Improving health literacy through group antenatal care: a prospective cohort study. *BMC pregnancy and childbirth*, 17(1), 228. doi:10.1186/s12884-017-1414-5

Bölüm 5

YENİDOĞAN SARILIĞI ve EBELİK BAKIMI

Elif DAĞLI¹

GİRİŞ

Yenidoğan sarılığı, kandaki indirek bilirubin seviyesinin yükselmesi sonucunda deride ve gözlerde sarı renk değişikliğidir. Çıplak gözle sarılığın farkedilmesi için bilirubin düzeyin 5 mg/dl'nin üzerinde bir seviyede olması gerekir ⁽¹⁾. Yenidoğan sarılığı yaşamın birinci ayında sıklıkla görülen bir durumdur. Hem matür (%50-70) hem de prematüre bebeklerde (%80) görülür fakat prematüre bebeklerde daha sıklıkla görülmektedir ⁽²⁾.

Erken tanı ve tedavi ile tamamen engellenebilmesi yenidoğan sarılığını önemli kılmaktadır. Tanı ve tedavideki gecikmeler beyinde ciddi sekeller bırakabilir hatta ölümle sonuçlanabilir. Amerika Birleşik Devletleri (%27), ve Singapur (%19)'dan sonra kernikterus vakaları bildirilen ülkeler arasında üçüncü sırada (%16) yer almaktayız. Kernikterus gibi ciddi beyin hasarı oranının ülkemizde yüksek görülmesi ve önemli bir morbidite nedeni olması konunun önemini daha da artırmaktadır ^(3,4).

Amerikan Pediatri Akademisi (AAP), yenidoğan sarılığının azaltılması için sağlık kuruluşlarının bebek taburcu olmadan önce risk faktörlerini belirleyip, bilirubinin artış hızını saptayıp buna yönelik bir protokol geliştirilmesini önermektedir ⁽⁵⁾.

---

¹ Öğr. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi Abdi Sütçü Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, elifarik90@gmail.com

Hastanelerin yenidoğan sarılığı tanısını koymada, tedavisini yapmada protokollerinin olması görülme sıklığını azaltacaktır ^(5,12). Ebeler, emzirmenin doğumdan sonra en kısa sürede başlaması, sık ve etkili olması konusunda anneleri teşvik etmelidir. Ayrıca ebeler, anne ve bebeğin doğum sonrasında hastaneden çıkmadan önce sarılık açısından risk faktörlerini belirlemelidir. Bebeklerin ailelerine yenidoğan sarılığı hakkında sözel bilgiler ve yazılı kitapçıklar verilmelidir. Doğum sonu bebek izleminde, sarılık için izlem planı yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Yenidoğan sarılığı, ebelik bakımı, ebe

KAYNAKÇA

1. Kliegman RM, Stanton B, Geme JS, Schor NF, Behrman RE. Nelson textbook of pediatrics. In: Akhil M, Waldemar AC, editors. Digestive system disorders. 20th ed: Elsevier Health Sciences; 2015. p. 871-80.
2. Martin RJ, Fanaroff AA, Walsh MC, editors. Fanaroff and Martin's Neonatal/Perinatal Medicine. In: Kaplan M, Wong RJ, Sibley E, Stevenson DK. editor. Diseases of the fetus and infant. Neonatal jaundice and liver disease. 10th ed. Philadelphia: Elsevier Saunders; 2015. p. 1618-59.
3. Stokowski LA. "Fundamentals of phototherapy for neonatal jaundice." Advances in Neonatal Care. Virginia, 2011, 11(5); 10-21
4. Ip S, Chung M, Kulig J, et al and Subcommittee on Hyperbilirubinemia. An evidence-based review of important issues concerning neonatal hyperbilirubinemia. Pediatrics 2004;114:130-153
5. American Academy of Pediatrics Subcommittee on Hyperbilirubinemia Management of hyperbilirubinemia in the newborn infant 35 or more weeks of gestation. Pediatrics. 2004 Oct;114(4):1138.
6. Jackson CJ. Adverse events associated with exchange transfusion in healthy and ill newborns. Pediatrics 1997; 99: 7-13.
7. Sgro M, Campbell D, Shah V. Incidence and causes of severe neonatal hyperbilirubinemia in Canada. CMAJ 2006; 175: 587- 90.
8. Sanpavat S. Exchange transfusion and its morbidity in ten-years period at King Chulalongkorn Hospital. J Med Assoc Thai 2005; 88: 588-92.
9. Katar S, Devocioğlu C, Özel AK, Sucaklı Ç. Kan değişimi yapılan bebeklerde hiperbilirubinemi etiolojisinin değerlendirilmesi. Dicle Tıp Dergisi 2006; 33: 174-7.
10. Akın MA, Kavuncuoğlu S, Özbek S, ve ark. Erken taburcu olan yenidoğanlarda yeniden hastaneye yatış nedenleri ve sonuçları. Türk Pediatri Arşivi 2006; 41: 201-7.

Güncel Ebelik Çalışmaları

11. Huang MJ, Kua KE, Teng HC, Tang KS, Weng HW, Huang CS. Risk factors for severe hyperbilirubinemia in neonates. *Pediatr Res* 2004; 56: 682- 9.
12. Türk Neonatoloji Derneği. (2014) Yenidoğan sarılıklarında yaklaşım, izlem ve tedavi rehberi.
13. Bhutani VK. "Phototherapy to prevent severe neonatal hyperbilirubinemia in the newborn infant 35 or more weeks of gestation ", *American academy of pediatrics*, 2011,128:1046-1052.
14. Watchko JF. Genetics and the risk of neonatal hyperbilirubinemia: commentary on the article by Huang et al. on page 682. *Pediatr Res*. 2004; 56(5): 677-8. 18.
15. Monaghan G, McLellan A, McGeehan A, Li Volti S, Mollica F, Salemi I, et al. Gilbert's syndrome is a contributory factor in prolonged unconjugated hyperbilirubinemia of the newborn. *J Pediatr*. 1999; 134(4): 441-6.
16. Kavlu A. Kliniğimiz Yenidoğan Ünitesine Yatırılan İndirekt Hiperbilirubinemili Olguların Değerlendirilmesi Uzmanlık Tezi, 2006.
17. Demirsoy U. İndirekt Hiperbilirubinemi Nedeniyle Fototerapi Alan Term Yenidoğanlarda İntravenöz Sıvı Desteğinin Bilirubin Seviyesi Üzerine Etkisi Uzmanlık Tezi, 2008.
18. Olds SB, London ML, Ladewig PW, Davidson MR. *Maternal-Newborn Nursing&Women's Health Care* 8. Ed. 2004. ss:782-784.
19. Kaplan M, Wong RJ, Sibley E, et al. Diseases of the fetus and infant. Neonatal jaundice and liver disease. Editors. Martin RJ, Fanaroff AA, Walsh MC. *Neonatal Perinatal Medicine*. 10th ed. Philadelphia: Elsevier Saunders; 2015;1618-659.
20. Çalışkan Ü, Koç H, Aköz M, Gürbilek M, Ak M, Ay M, Gürel A. Hiperbilirubinemili yenidoğanlarda fototerapinin serbest radikaller üzerine etkisi, *Genel tıp dergisi, Selçuk Üniversitesi*, 1999, 9(3):87-91.
21. Öksüz PE. Yenidoğan Sarılığında Fototerapi Cihazlarının Etkinliği. *Sağlıkta Kalite Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Bitirme Tezi, Okan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*, 2016.
22. Taheri PA., Sadeghi M., Sajjadian N. Severe neonatal hyperbilirubinemia leading to Exchange transfusion. *Medical Journal of the Islamic Republic of Iran (MJIRI)* Vol. 28.64. 14 July 2014.
23. Slusher TM., Zamora TG., Judith DA., Stanke U., Strand MA., Lee BW., Richardson SB., Keating EM., Siddappa AM., Olusanya BO. Burden of severe neonatal jaundice: a systematic review and meta-analysis. *BMJ Paediatrics Open* 2017; 1:e000105.
24. Dağoğlu T, Görak G *Temel Neonatoloji ve Hemşirelik İlkeleri*, 2008. Nobel Tıp Kitabevi ss:609-618.
25. Açıık Y. ve ark. Yenidoğan Sarılığı ve Aile Eğitimi, *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, Cilt:5, Sayı:13 (2010).
26. Kılıçarslan Törüner E. Erişim Tarihi:29.10.2014 http://www.toruner.tk/index.php?option=com_content&view=article&id=18&Itemid=29
27. Canbulat N. Demirgöz M. Yenidoğanın Işık Tedavisi. *Zeynep Kamil Bülteni*, Cilt: 40:2009 sayı:1.

Güncel Ebelik Çalışmaları

28. Bolat F, Uslu S, Bülbül A ve ark. Yenidoğan Üitemizde İndirekt Hiperbilirubinemi Tanısı ile Yatırılan Term Yenidoğan Bebeklerin Değerlendirilmesi. *Çocuk Dergisi* 2010;10:69-74.
29. Pillitteri A. *Maternal Child Health Nursing* 5. Ed. 2007. ss:785-789.
30. Vreman HJ. Evaluating The Efficacy of Phototherapy Devices. *Indian Pediatrics* 2011;48:681-68.